

КОСТЬ МАЦІЄВИЧ: ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА

У статті розглядається життєвий то творчий шлях Костя Мацієвича, аналізується його вклад у розвиток української економічної думки. На широкому фоні національного життя у статті досліджується громадсько-політична та культурно-освітня діяльність К.Мацієвича.

Life and creative part of Kost' Mutsijevich is considered in this article, his contribution to the development of the Ukrainian economic thought is analyzed. Against the background of national life, public and political, cultural and educational activity of Kost' Mutsijevyich is investigated in this article.

У розвитку української економічної думки, громадсько-політичного і культурно-освітнього руху помітне місце належить Костянтину Андріановичу Мацієвичу (псевдонім і криптоніми: К.Ашин, К.А., К.М.). Чимало прислужився він на ниві дипломатії, редакційно-видавничої справи, у галузі кооперації та освіти. Через активну участь у національно-демократичній революції 1917–1920 рр. та подальше перебування в еміграції його ім'я тривалий час замовчувалося, не згадувалося в жодній радянській енциклопедії. Лише у закордонних виданнях, зокрема в Енциклопедії українознавства, можна було знайти певну інформацію про того, хто стояв біля витоків громадської агрономії в Україні та Росії.

Народився Костянтин Андріанович 18 травня 1873 р. у с. Деремезна Васильківського повіту (нині Обухівський р-н Київської обл.) у родині священника. Серед його предків був відомий український церковний діяч і письменник митрополит Арсеній (1697–1772)¹. Спочатку навчався у Білоцерківському реальному училищі, потім у 4-й Київській гімназії. Під час навчання у гімназії брав участь в українських підпільних гуртках учнівської молоді.

Вищу освіту Мацієвич здобув у 1897 р., закінчивши Ново-Олександрійський інститут сільського господарства і лісівництва в Пулавах (нині Польща). Під час навчання у цьому закладі був одним з організаторів нелегальної студентської «Української громади», учасником нелегального Першого студентського з'їзду, що проходив у 1897 р. у Києві. За часів гострої полеміки народників з марксистами у 90-х роках XIX ст. належав до студентського гуртка «незалежних», серед членів якого були відомі у майбутньому громадські діячі і науковці В. Анісімов, Б. Бруцкус, К. Маньківський, О. Челінцев, які критично ставилися як до марксизму, так і до народницьких ідей².

© Валерій Власенко

¹ Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради. Бібліографічний довідник. — К., 1998. — С.126.

² Центральний державний архів вищих органів влади і державного управління України (далі — ЦДАВОУ). — Ф.3879. — Оп.2. — Спр.27. — Арк. 2 зв.

Свою професійну діяльність вченого агронома Мацієвич розпочав у 1898 р., вступивши до адміністрації маєтків Харитоненка, але вже наступного року переїхав до Полтави, де невдовзі обійняв посаду агронома, вченого секретаря Полтавського товариства сільського господарства. В цій організації працювали такі відомі діячі, як Д.К.Квітка (голова), В.І.Василенко, Я.К.Імшенецький, І.Н.Присецький, О.О.Русов, В.В.Сазонов, Ю.Ю.Соколовський, В.А.Шевельов та інші. У друкованому органі товариства «Хуторянин» з'являються фахові статті Костянтина Андріановича (дивіться подану нижче бібліографію праць вченого). На засіданнях цієї організації виголошував доповіді на актуальні теми того часу — виклад теоретичних основ обробки ґрунту, історичний огляд вчень про дрібну обробку землі у зв'язку з викладом системи Кембеля, що з успіхом застосовувалася на заході США (запропонував дослідити ефективність цієї системи на черноземах)³, звіт комісії товариства з організації у Полтаві свята «посадження дерев»⁴, запропонував напередодні З'їзду з агрономічної допомоги населенню у Москві провести попередню нараду представників місцевих земських управ, економічних рад, сільськогосподарських товариств, керівників нижчих сільськогосподарських шкіл, земських агрономів, завідуючих дослідними полями Полтавської губернії з надання агрономічної допомоги населенню. Відбулася така нарада 15-16 грудня 1900 р. у Полтаві, на якій Мацієвич доповідав про «Проект земської агрономічної організації»⁵. На з'їзді у Москві молодий вчений поставив питання про необхідність використання в агрономічній роботі рідної мови населення. Кость Андріанович був одним з ініціаторів створення у 1901 р. кооперативного відділу при товаристві⁶. Деякий час виконував обов'язки агронома губернського земства, брав участь у розробці проекту організації дослідних полів на Полтавщині, був активним членом полтавської нелегальної «Української громади»⁷.

Небезпека арешту змусила Мацієвича переїхати до Саратова, де протягом 1901-1905 рр. обіймав посаду агронома губернського земства. У 1903 р. в газеті «Саратовская земледельческая неделя» опублікував статтю про необхідність наближення земської агрономічної роботи до села та реорганізації її на зразок «дільничної агрономії». Ці його ідеї були використані у 1909-1913 рр. при реформуванні агрономічної служби в країні. У Саратові молодий вчений опублікував перші наукові праці: «Главные вопросы повышения с.-х. культуры» та «Организация мелкого кредита»⁸.

Під час революції 1905-1907 рр. Мацієвич брав активну участь у створенні в губернії осередків Селянського союзу партії соціалістів-революціонерів, організував у приміщенні земської управи нелегальні зібрання селян⁹. У грудні 1905 р. був заарештований і перебував у в'язниці до травня 1906 р.

³ Деятельность сельскохозяйственных обществ // Хуторянин. — 1900. — №5. — С.65.

⁴ Хроника // Там же. — №18. — С.272.

⁵ Хроника // Там же. — №48. — С.758.

⁶ Нестуля О.О. До характеристики громадського руху кінця XIX - початку XX ст. на Полтавщині (автобіографія Я.К.Імшенецького) // Археологічний літопис Лівобережної України. — Полтава, 1997. — №1-2. — С.41.

⁷ ЦДАВОУ. — Ф.3879. — Оп.2. — Спр. 27. — Арк.2-3.

⁸ Там же. — Ф.3859. — Оп.1. — Спр.230. — Арк.138.

⁹ Центральний державний історичний архів України у м.Київ (далі — ЦДІАУ). — Ф.705. — Оп.1. — Спр.1092. — Арк.34.

Наприкінці цього ж року Костянтин Андріанович повернувся в Україну до Харкова. У 1907-1915 рр. (з перервами) він редагував журнал «Хлібороб», «Южно-Русскую сельско-хозяйственную газету» і науковий «Агрономический журнал», брав участь у виданні журналу «Потребитель». У 1908 р. опублікував науково-популярну книгу під назвою «Крестьянские общества сельского хозяйства», монографію «Экономическая природа и организация фосфорного удобрения на черноземе», 1909-1913 рр. брав участь у підготовці «Народной энциклопедии», що видавалася Харківським товариством поширення у народі грамотності. Написав до неї кілька статей і редагував присвячений сільському господарству окремий том енциклопедії.

Костянтин Андріанович брав активну участь у кооперативному русі в Україні. 1-2 лютого 1909 р. у Львові відбувся Перший український освітньо-економічний конгрес, організований товариством «Просвіта» з нагоди 40-річчя свого заснування. На конгрес з'їхалися представники з багатьох регіонів України. Були присутні відомі політичні і громадські діячі: О. Барвичський, І. Горбачевський, М. Грушевський, І. Пулюй, І. Франко, Є. Чикаленко, І. Шраг та інші. Серед учасників конгресу були кооператори з Наддніпрянщини, зокрема, М. Левитський, В. Доманицький, К. Мацієвич та інші. Поруч з культурно-освітніми завданнями національного руху на львівському конгресі визначили й основні напрямки розвитку українського кооперативного руху¹⁰.

Але за участь у революційних подіях 1905–1907 рр. Мацієвич був притягнутий до відповідальності. У 1908 р. відбувся суд над учасниками Селянського союзу. Костянтина Андріановича засудили до 3 років позбавлення волі. Влітку 1909 р. Сенат відмовив йому у касації. З осені 1909 р. до весни 1912 р. він відбував покарання у Васильківській в'язниці, де утримувався в одиночній камері. За цей час вивчив італійську та англійську мови, написав і видав під псевдонімом К.Ашин три праці: «Общественно-агрономические этюды», «Организация американского свиноводства» (1912), «Рентабельность фосфорнокислого удобрения на южной окраине чернозема» (1913)¹¹.

Після звільнення Мацієвич повернувся до Харкова, де працював агрономом місцевого товариства сільського господарства, на замовлення якого розробив програму дослідження посівів цукрового буряка у Богодухівському, Лебединському, Охтирському і Сумському повітах Харківської губернії. Цією справою зацікавився департамент землеробства. З метою вивчення й опису районів вирощування цукрового буряка у Полтавській, Чернігівській і Харківській губерніях ця державна установа організувала відрядження Мацієвича до цих губерній¹². Заходами Харківської губернської земської управи був виданий збірник його статей під назвою «Прогресс агрокультуры»¹³.

Кость Андріанович поєднував агрономічну діяльність з роботою у громадських організаціях і кооперативних об'єднаннях. Разом з О.Анциферовим, М.Крамаревським, О.Степаненком, А.Євдокимовим він як товариш голови стояв на

¹⁰ Витанович І. Історія українського кооперативного руху. — Нью-Йорк, 1964. — С.162-163.

¹¹ ЦДАВОУ. — Ф.3879. — Оп.2. — Спр.27. — Арк.3.

¹² Обследование посевов свеклы // Сумской вестник. — 1913. — 16 мая. — С.3.

¹³ ЦДАВОУ. — Ф.3859. — Оп.1. — Спр.230. — Арк.138.

чолі Комітету сприяння сільській кооперації Харківського товариства сільського господарства. Чималий вклад вченого в тому, що цей комітет за успішне сприяння розвитку сільської кооперації отримав велику золоту медаль на Всеросійській виставці 1913 р. у Києві. Завдяки зусиллям комітету у Харкові виникло Товариство споживчих кооперативів Півдня Росії (ПОЮР), створено статут Харківської спілки установ дрібного кредиту, надавалася юридична допомога кооперативам, організувалися кооперативні курси, на яких викладав і Мацієвич¹⁴. Заходами організації видавалися збірники статей з кооперації. У першому збірнику була надрукована стаття Костянтина Андріановича під назвою «Посев», другому — «С чого начинать» (під псевдонімом)¹⁵. Комітет виступав ініціатором проведення у Харкові кооперативних і сільськогосподарських з'їздів. На Першому з'їзді представників сільськогосподарських товариств Харківської губернії, що відбувся у 1914 р., Мацієвич виголосив доповіді «Головні завдання сільськогосподарських товариств» та «Про Харківське молочне товариство»¹⁶. Він був редактором та одним з авторів широко відомої і популярної серед селян «Справочной книги для сельских хозяев», виданої Харківським товариством сільського господарства. Для цієї книги писали статті такі відомі в Росії діячі, як О. Анциферов, В. Брунст, І. Керножицький, М. Крамаревський, В. Левицький, Ю. Соколовський, О. Чаянов та інші.

Кость Андріанович входив до складу оргкомітету Всеросійського кооперативного з'їзду, що відбувся 1-7 серпня 1913 р. у Києві¹⁷. Він брав участь у роботі секції громадської агрономії Всеросійського сільськогосподарського з'їзду, що проходив 1-10 вересня 1913 р. у Києві з ініціативи місцевого товариства сільського господарства. Окрім Мацієвича на цьому форумі виступили професори В. Косинський і К. Воблий та інші¹⁸.

З метою вивчення сільського господарства і кооперації в Європі Костянтин Андріанович здійснив подорожі до Німеччини, Австро-Угорщини і Данії.

Мацієвич займався політичною діяльністю. Належав до Української радикально-демократичної партії, був членом Товариства українських поступовців¹⁹.

Відомий агроном, кооператор, громадський діяч, Мацієвич належав до когорти теоретиків і практиків громадської агрономії, що на рубежі XIX-XX ст. перетворилася на значне соціальне явище. На думку О. Чаянова, її можна визначити як «систему громадських заходів, спрямованих на еволюцію сільського господарства країни в бік найбільш раціональних його форм»²⁰. На початку XX ст. з'являються пе-

¹⁴ Курсь по кооперации // Муравейник («Комашня»). — К., 1914. — №33. — С.538.

¹⁵ В Комитете содействия сельской кооперации // Утро. — Х., 1912. — 10 января. — С.3; Издания по кооперации, выпущенные в 1912 г. // Вестник кооперации. — 1912. — Кн.5. — С.160; ЦДАУ. — Ф.1680. — Оп.1. — Спр.307. — Арк.7.

¹⁶ Труды 1-го съезда представителей сельскохозяйственных обществ Харьковской губернии. — Х., 1914. — С.8.

¹⁷ Второй Всероссийский съезд по кооперации в г.Киеве 1-7 августа 1913 г. — Труды. — Вып.1. — К., 1915. — С.6; ЦДАУ. — Ф.705. — Оп.1. — Спр.1093. — Арк.4.

¹⁸ О.Р. Всеросійський сільсько-господарський З'їзд у Києві // Літературно-науковий вістник. — 1913. — Річн.XVI. — Т.LXIV. — Кн.II. — С.164-165.

¹⁹ Верстюк В., Осташко Т. Вказана праця. — С.126.

²⁰ Чаянов А.В. Основные идеи и методы работы общественной агрономии // Чаянов А.В. Избранные произведения / Сост. Е.В.Серова. — М., 1989. — С.157-158.

рші спроби теоретичного обґрунтування цього явища. Завдяки працям О.Чупрова, А.Фортунатова, Д.Прянішнікова, В.Владимирського, К.Мацієвича та інших були закладені теоретичні основи громадської агрономії. Костянтин Андріанович належав і до так званого організаційно-виробничого напрямку в економічній науці («школа Чаянова»). У руслі цього напрямку в Україні плідно працювали Б.Бруцкус, О.Челінцев, К.Маньківський, С.Соловейчик, О.Філіповський та інші²¹.

Після 17-річної науково-практичної діяльності Мацієвич вирішив використати свої знання для навчання молоді. Восени 1915 р. він переїздить до Петрограда, де починає працювати на кафедрі організації сільського господарства Вищих жіночих сільськогосподарських курсів й одночасно очолює II відділ Петроградського відділення Комітету щодо сільських ощадно-позичкових і промислових товариств, який опікувався справами розвитку сільськогосподарської кооперації²². Наступного року очолює кафедру громадської агрономії і сільськогосподарської кооперації на Кам'яноостровських сільськогосподарських курсах, що потім перетворилися на Петроградський сільськогосподарський інститут. Крім того, Мацієвич був постійним лектором Петроградського товариства народних університетів (відділення Московського народного університету ім.О.Шанявського), де викладав сільськогосподарську економію і громадську агрономію для осіб з вищою освітою²³. Він брав активну участь у роботі «Імператорського Вільного економічного товариства». Весною 1917 р., коли постала проблема проведення аграрної реформи, товариство доклало чимало зусиль для того, щоб вона проходила не хаотично, а на основі наукового досвіду. З цією метою при товаристві заснували спеціальну організацію під назвою «Ліга аграрних реформ», серед керівників якої був і Мацієвич²⁴.

Незабаром вчений повертається в Україну. У квітні 1917 р. на нараді Української радикально-демократичної партії, яка відновила свою діяльність після Лютневої революції, Костянтина Андріановича обрали членом ЦК. Репрезентував партію в Українській Центральній Раді (УЦР), брав участь у роботі її Малої Ради. У серпні 1917 р. його призначили товаришем генерального секретаря земельних справ. Був одним з авторів проекту земельної реформи, що передбачав збереження права власності на землю для трудового селянства. Але під впливом політичних подій проект не був прийнятий. Не погоджуючись з ідеєю ліквідації приватної земельної власності і примусової соціалізації землі, проголошеної III Універсалом УЦР, 19 грудня 1917 р. він вийшов з уряду²⁵.

Мацієвич активно займався громадсько-політичною і науковою діяльністю. За часів Української держави 1918 р., коли гетьман П.Скоропадський намагався залу-

²¹ Див.: Кабанов В.В. Школа А.В.Чаянова или организационно-производственное направление русской экономической мысли // История СССР. — 1990. — №6. — С.86-99; Горкіна Л.П., Тимочко Н.О. Историчні витоки та методологічні засади кооперативної школи О.В.Чаянова // Історія народного господарства та економічної думки Української РСР. — К., 1991. — Вип.25. — С.71-78.

²² Отчет о деятельности Отделения Комитета о сельских ссудо-сберегательных и промышленных товариществах, его 3-х отделов и книжного склада за 1915 г. // Вестник кооперации. — 1916. — Кн.5. — С.103-104.

²³ ЦДАВОУ. — Ф.3879. — Оп.2. — Спр.27. — Арк.3-4; І.Р. Курсь по кооперации Петроградского общества народных университетов // Вестник мелкого кредита. — СПб., 1916. — №6. — С.263-264.

²⁴ Там же. — Ф.3859. — Оп.1. — Спр.230. — Арк.139.

²⁵ Там же; Верстюк В., Осташко Т. Вказана праця. — С.126-127.

чити до уряду представників української національної демократії, Український національний союз запропонував свої кандидатури до складу уряду. На посаду міністра земельних справ подавалася кандидатура Мацієвича (поряд з Є.Чикаленком)²⁶. Однак політична ситуація змінилася і пропозиції не були прийняті. Кость Андріанович працював у Київському губернському земстві, був заступником голови Всеукраїнського земського союзу й одночасно керівником його економічно-сільськогосподарського відділу, членом політичної комісії української делегації на мирних переговорах із РСФРР та комісії з укладання торговельних договорів з країнами Четвертого союзу, редактором «Вісника Громадської Агрономії», професором у Комерційному і Політехнічному інститутах в Києві. Його обрали головою Ради Центрального союзу сільськогосподарської кооперації²⁷. Він був членом Української партії соціалістів-федералістів, входив до складу її Головного комітету, обраного на з'їзді, що відбувся 12 травня 1918 р.²⁸

Відзначився вчений і у справі організації агрономічної служби в Україні. Він був одним з ініціаторів проведення й організатором Наради представників агрономічних організацій України, що відбулася 25-26 серпня 1917 р. у Києві. Костянтин Андріанович виголосив доповідь «Генеральне секретарство земельних справ, його організація та ставлення до агрономічної організації, земельних та суспільно-кооперативних справ». А під час роботи секції «Громадська агрономія» доповідав про роль агрономів в реалізації земельної реформи та вплив земельної реформи на сільськогосподарське виробництво²⁹. Вчений був організатором, головою комітету, керівником нарад 1-го Всеукраїнського агрономічно-економічного з'їзду, що відбувся 22-26 жовтня 1918 р. у Києві. Він склав проекти резолюцій, що визначали основні напрямки економічної відбудови країни й організації агрономічної допомоги селянству³⁰.

Восени 1918 р. Мацієвич став заступником голови Ради (М.І.Туган-Барановський) Центрального українського кооперативного комітету (ЦУКК) й одночасно головою його статистичної комісії³¹. При комітеті діяли 4-місячні Вищі інструкторські кооперативні курси, на яких він викладав сільськогосподарську економію. На базі цих курсів був створений давно очікуваний Кооперативний інститут. Першу його навчальну програму підготували М.Туган-Барановський, Б.Мартос і К.Мацієвич³². Разом із М.Івченком, П.Пожарським, І.Прихоженком, В.Садовським, А.Сербиненком та М.Туган-Барановським вчений входив до складу редакції друкованого органу ЦУКК «Українська кооперація» (Кн.2-3)³³. Опублікував у ньому низку

²⁶ Дорошенко Д. Історія України 1917-1923. — Т.2. Українська Гетьманська Держава 1918 р. — Ужгород, 1932. — С.394.

²⁷ ЦДАВОУ. — Ф.3879. — Оп.2. — Спр.27. — Арк.4.

²⁸ Українські політичні партії кінця XIX - початку XX ст.: програмові і довідкові матеріали / Упорядник В.Ф.Шевченко. — К., 1993. — С.144.

²⁹ Інститут рукописів ЦНБ ім.В.Вернадського НАН України (далі — ІР ЦНБ). — Ф.290. — Спр.413. — Арк.81.

³⁰ Там же. — Спр.487. — Арк.1; Спр.489. — Арк.1-8; Витанович І. Вказана праця. — С.246.

³¹ Державний архів Сумської області. — Ф.904. — Оп.1. — Спр.36. — Арк.63.

³² Витанович І. Вказана праця. — С.255-256.

³³ ІР ЦНБ. — Ф.290. — Спр.132. — Арк.9.

статей, в яких звертав увагу на національний характер кооперації. «Наша кооперація, - писав Мацієвич, - почалася під знаком економічної боротьби. Кооператори в значній своїй більшості були діячами загально-російської культури, але тим часом по мірі того, як ширився кооперативний рух, як він все більш і більш захоплював народні маси, кооперація наша стає все більш національною... В той час, коли незахоплені в кооперативний рух маси поводяться в справі національній або зовсім індиферентно, або навіть вороже («на що нам та українська мова?»), кооперація стає майже єдиною масовою силою національної боротьби»³⁴.

У січні - лютому 1919 р. за дорученням Директорії Мацієвич входив до складу дипломатичної місії УНР на переговорах з представниками країн Антанти в Одесі. У лютому - квітні того ж року був міністром закордонних справ у кабінеті С.Остапенка, 1919-1923 рр. очолював дипломатичну місію УНР в Румунії³⁵.

На початку 20-х років у Чехословаччині (ЧСР) заходами місцевої влади й української еміграції відкрилося кілька українських вищих навчальних закладів. 1922 року в Українському вільному університеті в Празі ставилося питання про створення на факультеті права і суспільних наук кафедри сільськогосподарської економії. Очолити кафедру пропонувалося Костянтину Андріановичу. Оцінюючи його науковий рівень, відомий економіст В.Тимошенко писав: «Багата і широка наукова і практична діяльність проф.К.А.Мацієвича рівно ж ті наукові кваліфікації, котрі він мав від вищих фахових шкіл України і Росії, не залишають ніякого сумніву, що проф.К.А.Мацієвич є дуже бажаний член кожної Української наукової установи в якості професора по своєму фаху...»³⁶. Проте це питання так і не було вирішено.

У 1923 р. вчений переїздить до ЧСР. Він мав нансенівський паспорт, виданий Міністерством закордонних справ Румунії, і кожного року продовжував термін його дії³⁷. У вересні того ж року Мацієвич став професором Української господарської академії (УГА) в Подебрадах, де очолював кафедри сільськогосподарської економії і громадської агрономії та приватної економії і статистики, читав такі курси: сільськогосподарська економія, сільськогосподарська кооперація, сільськогосподарська політика і громадська агрономія для майбутніх агрономів та організація сільського господарства для майбутніх економістів. У липні 1925 р. його кандидатуру висували на посаду проректора, 1927-1928 навчальному році він був деканом агрономічно-лісового факультету³⁸, на початку 30-х років — членом факультетської редакційної комісії³⁹. Академія видавала наукові збірники і журнали, де друкувалося чимало цікавих наукових праць, в тому числі і статті Мацієвича (див. нижче подану бібліографію праць вченого).

³⁴ Мацієвич К. Кооперація і національне відродження // Українська кооперація. — 1918. — Кн.1. — С.16.

³⁵ Див.: Марголін А. Україна и политика Антанты // Революция на Украине по мемуарам белых / Сост. С.А.Алексеев. — М.-Л., 1930. — С.360-363, 379. Верстюк В., Осташко Т. Вказана праця. — С.127; Веденєв Д., Гошуляк А. Дипломатична служба Української Народної Республіки доби Директорії // Пам'ять століть. — 1998. — №1. — С.78-79.

³⁶ ЦДАВОУ. — Ф.3859. — Оп.1. — Спр.230. — Арк.139.

³⁷ Там же. — Ф.3795. — Оп.1. — Спр.50. — Арк.202.

³⁸ ЦДАВОУ. — Ф.3795. — Оп.1. — Спр.128. — Арк.151.

³⁹ Там же. — Арк.46.

У 1932 р. на базі УГА почав діяти Український технічно-господарський інститут (УТГІ) із заочною формою навчання, який після закриття у 1935 р. академії став самостійним вузом, де певний час викладав Кость Андріанович. У 1937 р. виїшов його курс лекцій «Головні засади Громадської Агронмії» для студентів УТГІ.

Проживаючи у Чехословаччині, вчений мав тісні стосунки з іншими науковими осередками української еміграції, зокрема співпрацював з Українським науковим інститутом у Варшаві, де 1931 р. виголосив доповідь «Аграрна криза». У «Працях Українського Наукового Інституту» були надруковані дві його статті. У першій під назвою «Сільськогосподарська політика СРСР в світлі сучасної кризи» автор проаналізував стан сільського господарства на тлі аграрної кризи 1929-1930 рр. і радянську економічну політику, відірвану та ізольовану від процесів, що відбувалися у світовому господарстві, у другій — «Колективізація селянського господарства України» подав цікаву інформацію про діяльність наркомату землеробства на першому етапі суцільної колективізації⁴⁰. Професор писав статті і для сільськогосподарської енциклопедії, що вийшла 1939 року у Львові.

Перебуваючи в ЧСР, Мацієвич брав активну участь у громадському житті української еміграції. У 1928-1931 рр. він був головою Українського республікансько-демократичного клубу в Празі, який займався культурно-освітньою роботою. Ця організація опікувалася влаштуванням українознавчих курсів, мистецьких вечорів, концертів, зустрічей з літераторами, художниками, займалася працевлаштуванням емігрантів у різних країнах, дбала про інформування в чеській пресі справ української громади⁴¹. Костянтин Андріанович належав і до такої поважної емігрантської організації, як Союз українських журналістів і письменників на чужині, що виник восени 1919 р. у Відні, а потім продовжував діяти у Празі⁴². У зв'язку зі скороченням допомоги українським вищим школам з боку чеської влади українські науковці почали створювати організації, які б давали можливість продовжувати наукову і викладацьку діяльність. Так, у 1932 р. розпочала роботу Українська наукова асоціація в Празі, що ставила собі за мету сприяння розвитку української науки, видавничої справи, розширенню і поглибленню міжнародних зв'язків тощо. З 1936 р. її очолював Мацієвич⁴³.

У ЧСР діяло чимало українських фахових громадських організацій. Однією з них була Спілка техніків сільського господарства в Чехії, що займалася поширенням серед населення технічних знань, пошуком роботи для своїх членів, видавала «Сільськогосподарський збірник». Серед членів спілки й авторів збірника був Костянтин Андріанович⁴⁴. Мацієвич належав до ініціаторів створення видавництва «Кооперативний фонд ім. Василя Доманицького», що займалося виданням кооперативної літератури. Зусиллями видавництва вийшли друком збірник статей з нагоди 15-ї річ-

⁴⁰ Див.: *Винар Б.* Матеріали до історії економічних дослідів на еміграції (1919-1964). — Мюнхен, 1965. — С.56-59.

⁴¹ *Наріжний С.* Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919-1939 (матеріали, зібрані С.Наріжним до частини другої). — К., 1999. — С.86.

⁴² Там же. — С.65.

⁴³ *Він же.* Українська еміграція. — Ч.1. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. — Прага, 1942. — С.244.

⁴⁴ Там же. — С.239.

ниці смерті відомого кооператора і письменника Василя Доманицького та наукова збірка під назвою «Українська сільськогосподарська кооперація» з нагоди 10-ї річниці заснування Всеукраїнської сільськогосподарської спілки «Централ»⁴⁵, де була надрукована стаття вченого. Влітку 1941 р., коли при Культурно-науковому товаристві Українського Національного Об'єднання створювалися фахові комісії, вчений взяв участь у роботі сільськогосподарської комісії, де виголосив дві доповіді. Перша з них під назвою «Завдання сільськогосподарської політики та її напрямні в перехідний період» була надрукована у збірнику «Сільське господарство України», а друга — вступ до розпочатої великої книги «Аграрна реформа в Україні», з якої професор встиг написати лише третину⁴⁶. У Празі Кость Андріанович мешкав на Винограді по вулиці Нітранській, 28.

Помер Мацієвич 2 квітня 1942 р. у Празі. У промові під час поховання вченого Віктор Доманицький зазначив: «Проф. О. Чаянов та проф. А. Фабрикант в своїх підручниках зараховують К. Мацієвича до світових корифеїв громадської агрономії. Ще з більшим правом можна вважати його корифеєм української громадської агрономії»⁴⁷. Наукову спадщину вченого становлять близько 30 великих наукових праць і численні статті у періодичних виданнях. Своєю громадсько-політичною і дипломатичною діяльністю, працею на ниві науки, культури, освіти він довів, що належить до когорти відомих діячів українського національно-визвольного руху, борців за незалежність України.

БІБЛІОГРАФІЯ ПРАЦЬ К.А.МАЦІЄВИЧА⁴⁸

1900

1. Н.М.Сибирцев [Некролог] // Хуторянин. — Полтава. — №33. — С.493-494.
2. Об агрономическом съезде в Москве // Там же. — №43. — С.653-657.

1904

3. Главные вопросы повышения с.-х. культуры. — Саратов. — 280 с.
4. Крестьянские общества сельского хозяйства. — М., 1904. — 72 с; М., 1908. — 34 с.
5. Организация мелкого кредита. — Саратов. — 85 с.

1908

6. К характеристике техники крестьянского хозяйства в Харьковской губернии // Статистический ежегодник 1907 года. — Х.; К характеристике техники современного крестьянского хоз-ва. Мнения и отзывы местных людей. Оттиски из «Южно-Русской Сельскохозяйственной газеты». — [Б.м.], [Б.г.]. — 95 с.
7. Экономическая природа и организация фосфорного удобрения на черноземе. — Х. — Прага.

⁴⁵ Видавництво «Кооперативний фонд ім.Василя Доманицького» // Кооперативний Альманах. — Подєбради, 1925. — Кн.ІІІ. — С.203.

⁴⁶ ЦДАВОУ. — Ф.3879. — Оп.2. — Спр.27. — Арк.4.

⁴⁷ Там же. — Арк.1.

⁴⁸ Це неповна бібліографія. Складена Власенком В.М.

- 1909
8. Народная энциклопедия. — М., 1909-1912 (статті про обробку ґрунту, сівозміну та організацію господарства, редагування всього тому, присвяченого сільському господарству).
- 1910
9. Ашин К. Несколько слов о неизбежности агрономических догматов. — X. — 24 с.
- 1912
10. Ашин К. Общественно-агрономические этюды. — X. — 250 с.
11. Организация американского свиноводства. — X.
12. Прогресс агрокультуры. — X. — 80 с.
13. Посев // Для чтения хлеборобам. Сб. статей по кооперации. — Кн.1. — X.
14. Ашин К. С чего начинать // Для чтения хлеборобам. Сб. статей по кооперации. — Кн.2. — X.
15. Из истории отношений общественной агрономии и кредитной кооперации // Вестник кооперации. — Кн.2. — С.54-70.
- 1913
16. Общественно-агрономические этюды. — X.
17. Справочная книга для сельских товариществ / Под ред. К.Мацевича. — X.
18. Улучшение хозяйства и кредитные кооперативы // Хлібороб. — X. — №9. — С.405-408.
19. Рентабельность фосфорнокислого удобрения на южной окраине чернозема. — К.
20. Роль правительства, земства и других организаций в деле поднятия сельского хозяйства. Издание «Агрономического журнала». — X. — 22 с.
- 1914
21. Кооперация и агрономия. Библиотека «Кооперативной жизни». Сб. 1-й / Под ред. К.Мацевича. — М.
22. Культурно-просветительная деятельность кооперативов / Под ред. К.Мацевича. Издание Харьковского общества сельского хозяйства. — X. — 22 с.
23. Роль правительства, земства и других организаций в деле поднятия сельского хозяйства // Труды Первого Всероссийского с.-х. съезда в Киеве 1 сентября 1913 года. — К.
- 1915
24. Культурно-просветительная деятельность кооперативов // Вестник кооперации. — СПб. — Кн.7.
- 1917
25. Головні принципи земельної реформи на Україні. — К. — 40 с.
26. Огляд роботи Першого Всеукраїнського Агрономічно-Економічного З'їзду // Труды 1-го Всеукраїнського Агрономічно-Економічного З'їзду 22-26 жовтня 1917 р. у Києві. — Т.1. — К.
- 1918
27. Кооперация і національне відродження // Українська кооперация. — К. — Кн.1. — С.14-18.

28. З минулого с.-г. кооперації на Україні // Українська сільськогосподарська кооперація. 36. 1-й. — Подєбради. — С.7-9, 14-15.
- 1926
29. Про с.-г. райони України // Сільськогосподарський збірник Українських техніків сільського господарства в Ч.С.Р. — Подєбради.
- 1927
30. Один з головних елементів сучасної хліборобської кризи // Записки У.Г.А. — Подєбради. — Т.ІІІ. — Вип.3. — С.65-85.
- 1931
31. Сільсько-господарська політика СССР в світлі сучасної кризи // Праці Українського Наукового Інституту. — Т.ІІІ. — Варшава; Сільсько-господарська політика СССР в світлі сучасної кризи // Сучасні проблеми економіки України. — Т.2. — С.26-64.
32. Колективізація селянського господарства на Україні // Сучасні проблеми економіки України. — Т.1. — С.21-87; Колективізація селянського господарства на Україні // Праці Українського Наукового Інституту. — Т.ХХХІІ. — Варшава, 1936.
- 1933
33. Сучасні проблеми економіки України // Праці Українського Наукового Інституту. — Т.ІІІ. — Сер. економічна. — Кн.1. — Варшава (співавтори Гловінський С., Садовський В.).
- 1934
34. Громадська Агрономія і плянове господарство // Український Агрономічний Вісник. — Ч.1.
35. Значіння ідеї трудового господарства для громадської агрономії // Там же. — Ч.3.
- 1935
36. Один з етапів аграрної революції в Україні // Кооперативна Республіка. — Львів. — Ч.ІV, VI.
- 1937
37. Головні засади Громадської Агрономії // Український технічно-господарський інститут. Наук. записки. — Подєбради.
- 1938
38. Наслідки плянового господарства для хліборобства України // Український Агрономічний Вісник. — Львів. — Кн.(Ч.)6.
- 1942
39. Завдання с.-г. політики та її напрямні в перехідний період // Сільське господарство України. — Прага.
- ПРАЦІ НЕВИЗНАЧЕНОГО РОКУ ВИДАННЯ**
40. Підстави й загальні методи праці громадської агрономії / За ред. К.Мацієвича.
41. Українське сільське господарство в порівнянні з світовим // Сучасне і минуле.

Harasymowytch I. Hunger in die Ukraine.-Berlin, 1922.

© Відна Боніва

НЕНАДРУКОВАНІ ПРАЦІ

42. Сільсько-Господарська Економія України: академічний курс лекцій. — Ч.1. Історичний нарис розвитку сільського господарства та фактори с.-г. продукції. — 470 с.
43. Сільсько-Господарська Економія України: академічний курс лекцій. — Ч.2. Система сільського господарства. — 212 с.
44. На українській суспільно-агрономічній ниві (спогади-інтерв'ю).

РОБОТИ ПРО К.А.МАЦІЄВИЧА, ЩО ВИЙШЛИ ОСТАННІМ ЧАСОМ:

45. Буцєвицький В., Власенко В. Мацієвич К. // Українська журналістика в іменах. Матеріали до енциклопедичного довідника / За ред. М.М.Романюка. — Львів, 1996. — С.211-213.
46. Власенко В.М. Корифей української громадської агрономії. До 55-ліття з дня смерті Костя Мацієвича // Пороги. — Прага, 1997. — №2. — С.10-11; №3. — С.5.
47. Він же. Штрихи до портрета Костя Мацієвича // Сумська старовина. — Суми, 1997. — №1. — С.25-30.
48. Він же. Агроном, кооператор, дипломат // Господар. — Суми, 1997. — №39-40. — С.2; №41-42. — С.3.
49. Плисюк В. Кость Мацієвич // Українські кооператори (історичні нариси). — Кн.1. — Львів, 1999. — С.218-222.

УДК 94(430)-054.72 (=161.2)"1920/1932"

Андрій Боляновський

УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ЕМІГРАЦІЯ У ВАЙМАРСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ: СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК У 1920-1932 РР.

Після закінчення Першої світової війни у Німеччині опинилося кілька тисяч українських емігрантів. З метою допомоги їм у цій країні був заснований Комітет опіки над біженцями зі східноукраїнських земель (КОЗСУЗ). У цей час українські політичні еміграційні групи були готові співпрацювати з німецькою владою. Проте німецькі урядові кола переважно планували пристосувати діяльність українських політичних груп до своїх власних планів. У межах контактів німецьких урядових кіл з українськими політичними групами у 1920-1932 рр. мали місце зв'язки та співпраця між УВО і німецькими військовими колами, які обіцяли українцям підтримку в їх боротьбі за незалежність України. Завдяки підтримці Міністерства закордонних справ Німеччини у 1926 р. також був заснований Український Науковий Інститут у Берліні. У 1926-1933 рр. німецький уряд надавав фінансову та іншу підтримку діяльності цієї інституції. Однак у дебатах щодо українського питання німецькі владні інстанції загалом ігнорували великий вплив УВО в Західній Україні й на протипау цьому частково підтримували маловпливовий рух колишнього гетьмана Павла Скоропадського.

After the end of WWI a few thousands of Ukrainians as emigrants were replaced in Germany. With aim of their undertaking in this country was founded the Ukrainian Union for guardianship over refugees from the Eastern Ukrainian lands (KOZSUZ). At that same time the Ukrainian political emigrants groups was ready to cooperate with German othority.